

A VIII. NEMZETKÖZI RÉGÉSZETI KONGRESSZUS BELGRÁD, 1971. IX. 9–15.

Nincs talán a világon még egy olyan tudományág, amely kutatási módszereiben annyira szerteágazó volna mint a régészet, az archeológia. Ennek a diszciplinának kutatási területeit és módszereit számtalan különböző tényező szabja, határozza meg.

Érthető is, hiszen a szak művelői — annak ellenére, hogy a történelemnek túlnyomórészt olyan korszakaival és periódusaival foglalkoznak, amelyekből néha csak mutatóba maradtak fenn, vagy egyáltalán nem léteznek írott emlékek — azon ügyködnek, hogy minél kiterjedtebben mérjék fel, dokumentálják egyes földrajzi egységek ma is létező vagy letűnt népeinek, meghatározott népcsoportok, illetőleg nemzetek homályba vesző múltjának fontosabb mozzanatait; nem egyszer a legapróbb részletekig is.

Ez a viszonyulás mindenkor jellemzője volt a régészetnek, és a vele járó tendenciák is ilyen irányúak voltak, amelyek közül talán a legerősebb mindenkor a többé-kevésbé latens divergencia volt. Visszatekintve a megtett útra ma már világosan látjuk, hogy a múlt legkiválóbb régészei, a távolabbra látók, tudatában voltak ezeknek az erőeknek és folyamatos jelenlétének. A tudomány egészséges fejlődése szempontjából olyannyira szükséges közös megmozdulásokra azonban sokáig nem került sor. Erre csak a múlt század utolsó harmadában értek meg a feltételek.

Ennél a pontnál az a tény sem hagyagolható el, hogy a régészet — viszonylag hosszú múltja ellenére is — komolyan, általánosan elismert (társadalom-) tudománnyá szintén csak az elmúlt száz év leforgása alatt fejlődött. Ennek a két legfontosabb meghatározónak szem előtt tartásával értjük csak igazából meg, hogy miért voltak az 1866-ban Svájcban (Neuchâtel) megtartott első, már kongresszusnak nevezhető konferencia óta megtartott összes, őstörténeti problémákkal foglalkozó értekezletek majdnem kivétel nélkül nagy jelentőségűek. A széthúzó erőket, kritériumokat, egymástól lényegesen eltérő mércéket, standardokat és nem utolsó sorban véleményeket, az emberiség története egyetemes voltának vezérelve érdekében időnként össze kellett és kell hangolni.

Az összehangolás problémája lényegében még ma sincs megoldva mert a munka világviszonylatban vett szervezési, közös része még távolról sincs befejezve. A megoldatlan problémák listáján, ezen kívül, az újabb módszertani felfedezések és az egzakt tudományok nyújtotta korszerű megoldások mindegyre újabb és újabb bonyodalmakat idéznek elő. Olyan bonyodalmakat amelyeket csupán széleskörű megbeszéléseken lehet szétbogozni. Az állandóan szaporodó jelentősebb ásatási eredmények is lényegesen fokozzák a rendszeres tapasztalatcserék szükségét.

Ha régészetről mint olyanról van szó, nem kell elhallgatni azt a tényt sem, hogy az elmúlt utolsó két évtized alatt az elismerés mellett a társadalmi figyelem és elismerés rang-

létráján világviszonylatban is érezhetően emelkedett s megnövekedett ázsíója. Sőt, minden hangsúlyozás nélkül legyen mondva, egynémely helyen hovatovább odáig jutott, hogy (ismét) a nemzeti politika hathatós eszközévé léptették elő, mintegy alkalmazott tudomány formájában.

Mind a fentieket tekintetbe véve, a legutóbbi, Belgrádban megtarott VIII. Nemzetközi Régészeti Kongresszusról előljáróban — egy mondatban megállapítható, hogy sikeres és mindennekfelett hasznos volt. A várakozásokat (nyugodtan mondhatom) nem múlta felül, de nem maradt sokkal azok alatt sem.

A kitűzött célokat a szervezők és a résztvevők is egyaránt megvalósították. Ha pedig maradtak kívánnivalók (a szervezésben), nem voltak olyan jellegűek és méretűek, hogy lényegesebben kihatottak volna a kongresszus munkájára.

Amikor 1966-ban Prágában az UISPP VII. kongresszusán¹ a jugoszláv küldöttség felajánlotta, hogy a soron következő kongresszust Belgrádban tartsák meg, az előterjesztett javaslatot az akkori elnökség egyhangúlag megszavazta.

A szokásoktól eltérően négy év helyett, objektív okoknál fogva, csak öt év múlva, 1970 helyett 1971-re lett a kongresszus meghirdetve. Jugoszláviában először. Tavaly szeptemberben azután a jugoszláviai régész-társadalom némi izgalommal, a főváros érdeklődéssel, a szervezők pedig készen várták a világ minden tájáról nagy számban bejelentett vendégeket.

A kongresszus hivatalosan 1971 szeptember 9-én kezdődött és 15-éig tartott.

Ezekben, az évszakhoz képest szokatlanul hűvös napokban a Filológiai Fakultás környékén igazi bábeli tarkaság uralkodott: mind a szem mind pedig a fül számára. A megjelent vendégek, közel nyolcszázan, 41 országból sereglettek össze. Ausztráliát kivéve minden más kontinensről érkeztek résztvevők. Számuk szerint — természetesen — a hazaiak voltak túlsúlyban, de egynémely más ország is elég népes küldöttséggel képviseltette magát (Olaszország, Franciaország, Románia és a Szovjetunió például). Feltűnő volt, hogy Magyarországról kevesen érkeztek.

Mitja Ribičič a kongresszus védnöke és a Szövetségi Végrehajtó Tanács korábbi elnöke megnyitó beszédének azon részét amely szerint „... a kongresszust a nemzetközi szolidaritás egy bizonyos fajta gyülekezetének lehetne nevezni ...”, a statisztikai adatok és a későbbi munka egyaránt igazolták.

Grga Novak professzor, a Jugoszláv Akadémia elnöke és az akkor lezárult kongresszusi periódus végrehajtó bizottságának elnöke viszont azt az alapvető ténytet fejtette, hogy a mai régészet már lényegesen különbözik attól amit a II. világháború előtt régészetnek tudtunk. Sőt még attól is ami két évtizeddel ezelőtt volt. G. Novak külön hangsúlyozta azt is, hogy ez a tudományág az eddigi humanisztikai irányzattól mindinkább a természet-tudományok felé tolódik. És ezt az adatok sokasága bizonyítja.

Az általános kutatási tendenciák és eredmények felmérése mellett az egyes kongresszusok pozitív, sőt alapvető eredményei között szokott szerepelni a vendéglátó ország (ez esetben Jugoszlávia) régészeti kutatása pillanatnyi keresztmetszetének elkészítése és kritikai vizsgálata is. Nemcsak az által, hogy a vitaindító beszámoló egy részét hazai szaktekintélyek írják, hanem az által is, hogy a rendezők már régi és jól bevett szokás szerint összefoglaló tanulmányok alakjában adják a kongresszusi résztvevők kezébe azt a munkát amely az országos kutatás pillanatnyi állapotát tükrözi az őstörténet és előtörténet (protohistoire) egyes ágazataiban. Mintegy kiegészítendő a szóban forgó szintézist jó illusztrációnak szokták a hivatalosan szervezett kiránduló-körutak szolgálni. Egyes vidéki múzeumok, területi egységek, fontos lelőhelyek régészeti agyagának bemutatásán keresz-

tül, alkalmi kiállítások formájában érzékelhetően lehet konkretizálni azt a képet amelyet a hivatalos nyomtatott anyagok rajzolnak körül.

A fentebb tárgyalt körülményeknek mintegy következménye, hogy a rendező ország kutatóinak eredményei a kongresszus munkája alatt a többi témákkal és problematikával párhuzamosan a figyelem fókuszában állnak és hogy már eleve érdeklődés nyilvánul meg iránta. Már előre, a kongresszus helyének megválasztásánál nem kis mértékben játszik szerepet ez a részlet is. Éppen ezért nem látszik feleslegesnek itt megemlíteni egy pár alapvető tényt azok közül amelyek különösen érdekessé teszik Jugoszláviát a többi országok régészeti szemében.

Az ország földrajzi helyzete már predesztinálja, hogy területe az őstörténet minden szakaszában fontos események színhelye kellett legyen. Balkáni ország, amely szorosan kapcsolódik Közép-Európához és rajta keresztül Európa többi, főleg északi területeihez. Ezen felül a Duna is érinti, az a folyó amelynek óriási jelentősége az őstörténet folyamán minden vitán felül áll². Azon kívül rajta fut keresztül két fontos transzverzális út is: egy dél–északi (Vardár–Morava völgye) és egy délkelet–északi (Marica–Nišava–Morava völgye). Ezek Észak- és Közép-Európának mindenkor fontos összekötő folyosói voltak a Közel-Kelet területei felé és megfordítva. Nincs sokkal kisebb jelentősége annak sem, hogy az Adriai-tenger közvetítésével kapcsolat áll fenn az ország kontinentális része és egyes földközi-tengeri területek között, valamint, hogy Szlovénián keresztül az Alpok kiterjedt régiójával is szoros a kapcsolat. A helyzet nyújtotta körülményekkel arányban vannak az európai, sőt világjelentőségű régészeti lelőhelyek. Csak párat említek: Lepenski Vir, Vinča, Gomolava, Butmir, Vučedol, Glasinac, Siscia, Sirmium stb.). Egytől-egyig olyan lelőhelyek amelyek pilléreként illeszkednek bele az európai őstörténet és előtörténet kutatási területébe, amelyek némelyikén már több évtizede folynak feltérítési munkálatok, de amelyek némelyikétől még jelentős további eredmények várhatók. Itt van például Lepenski Vir, amelyről felfedezése után (talán emlékezünk még rá) a hazai és külföldi sajtó egy ideig mint világraszóló szenzációról írt, vagy vegyük Gomolavát a Szerémségben, amely kivételesen nagy publicitást nem élvez ugyan, tudományos fontossága azonban mindenképpen óriási.

Ha kezünkbe vesszük a hazai szervező bizottság által kiadott, már említett, hivatalos publikációt³, amely négyszáz oldalon közöl beszámolókat és összefoglaló tanulmányokat, minden különösebb erőfeszítés nélkül igazolást kapunk fenti megállapításainkra. A könyv (főszerkesztője G. Novak) három főrésze oszlik. Az elsőben azoknak az intézményeknek a névsora kapott helyet amelyek szakkáder-képzéssel és régészeti problémák kutatásával foglalkoznak (egyetemi katedrák, intézetek, múzeumok). A második részben, köztársaságok szerint, rövid beszámolók vannak a jelentősebb ásatásokról és az elért tudományos eredményekről, azoknak a régészeknek tollából akik az illető ásatást vezették. A vajdasági lelőhelyek közül a következők kerültek a könyvbe: Brdašica, Vojka mellett – avar temető; Belegiš – több őskori lelőhellyel; Hrtkovci, Gomolava – őskori telephely; Mokrin – bronzkori temető; Bočar – hunkori (gepida) temető és Zsidóvár Versec közelében – őskori telephely. Talán vitatkozni lehetne, hogy ezek, vagy csak ezek érdemelték meg az említést, de a kiadvány keretei bizonyára csak ennyit engedtek meg. Az utolsó, harmadik beosztás (Civilisations pre- et protohistoriques de la Yougoslavie – aperçus de synthèse) a legfontosabb, mert hét fejezetben összefoglaló tanulmányok vannak az egyes korszakokról, név szerint az őskorról, újabb kőkorszakról, rézkorszakról, a bronzkorszakról és vaskorszakról, a korai történeti korról a klasszikus korszakkal és végül a korai középkorról. Ehhez hasonló magas igényű összeállított szintézis egész Jugoszlávia ős- és korai történetéről eddig még nem készült.

Itt kell megemlíteni, hogy a kongresszus első napján a Nemzeti Múzeumban érdekes kiállítás nyílt „Illírek és dákok” címmel, amelynek anyaga a Nemzeti Múzeum és a ko-

lozsvári Történeti Múzeum anyagából lett összeválogatva. Továbbá azt is, hogy ugyancsak a kongresszus tiszteletére, Péterváradon a Vajdasági Múzeumban nagyszabású kiállítás nyílt „Vajdaság őskori lelőhelyei” címmel. Az utóbbi olyan nagyszabású rendezvény volt amelyen eddig nem látott mennyiségű elsőrangú régészeti anyagot lehetett egy helyen látni. Most is szóvá kell tennem, hogy kizárólag a Tartományi Művelődési Közösség támogatásával lehetett azt megvalósítani. És azt is, hogy a beleölt pénz és munka nem volt hiábavaló, ami abból is látható, hogy a kongresszus hivatalos programjában szerepelt az a szakmai kirándulás amelynek keretében a résztvevők megtekinthették ezt a kiállítást, egyrészt, de talán inkább azokból az elismerő szavakból amelyek az egyes szakemberek, világhírű tudósok szájából hangzottak el olyan értelemben, hogy Vajdaság régészeti gazdagsága felülmúl minden eddigi elképzelést. Az említett kirándulás útvonala úgy volt megtervezve, hogy Újvidéken kívül még Gomolavát és Sirmiumot — Sremska Mitrovicát is érintette, ahol megtekinthették az érdekeltek az ott folyó feltárások eredményeit.

Most magáról a kongresszusról. Összesen 303 előadás volt bejelentve. Nem mind olvasták fel, de így is sok volt, olyannyira, hogy lehetetlen volt a négy munkanap folyamán minden érdekesnek ígérkező előadást meghallgatni, mivel közülök sok egyidőben hangzott el. A munka nyolc külön működő szakosztályban folyt. Ezek, a következők voltak: Régészeti elmélet és módszertan; Az őskor régebbi és középső szakasza; Az őskor késői szakasza és középső kőkorszak; Újabb kőkor és rézkorszak; Bronzkorszak és vaskorszak; Az őslakosság és annak kapcsolatai a görög-római világgal; A népvándorlás kor népei a koraközépkorban és kapcsolataik az őslakossággal; Az Európán kívüli területek sajátos kérdései.

Az előző, prágai kongresszus alaptémája a relatív és abszolút kronológia problematikája volt. Ezzel szemben a belgrádi már más alapkérdés köré csoportosult, ez pedig az őslakosság és a vándorló népek viszonyának taglalása, amire első sorban a népvándorlás korában adódott számtalan alkalom. Így tehát természetesen kerültek az ó-szlávok a vikingek hozzáadásával a megfelelő szakosztály figyelmének központjába. Pontosan ezért, rögtön ennek a kérdésnek szenteljünk egypár sort. Joachim Werner alapos és érdekes vitaindító beszámolója szolgáltatott a VII. szakosztály munkaprogramjának alapot⁴. Beszámolójában összefoglalta az eddigi szovjet kutatások eredményeit és elmondta saját nézeteit a fennálló problémákkal kapcsolatban. Ehhez a témához még egy hazai, néhány magyarországi és romániai kutató koreferátuma csatlakozott. A többi témák, ugyanezen a szakosztályon belül, zömmel az alföldi szarmaták problematikájával foglalkoztak Párducz Mihály beszámolójához kapcsolódva⁵.

Hiba lenne szó nélkül hagyni azt az előadást (Horváth Elvira) amely a közelmúltban Kunbányán felszínre került szenzációs gazdagságú avar fejedelmi sír mellékleteit ismertette. Nem volt tervbe véve s mint gyakorta szokott lenni, az anyag tudományos értékénél fogva éppen ez aratott osztatlan sikert.

A korábbi gyakorlatól némileg eltérően a kutatók mindig számottevő csoportja kísérték megkülönböztetett figyelemmel az elméleti és módszertani (I.) szakosztályban elhangzott beszámolókat és koreferátumokat. Szemmel látható volt az a fokozott érdeklődés amely a kutatók részéről az utóbbi időben mindinkább tért hódító egzakt, természettudományi kutatómódszerek irányában fennáll. Az előadók beszámolóikban egyaránt érintették a rádiókarbon (C_{14}) módszerek nyújtotta lehetőségeket (és hibaforrásokat is),⁶ mint a spektrálanalízis, a termolumineszcencia, a magnetometria vagy a számítógépek nyújtotta újabb kutatási lehetőségeket is. A korábbi idők legfontosabb kutatási módszere, a tipológia teljesen háttérbe szorult. Az ugyancsak a szakosztályba beosztott antropológiai témák nem hoztak külön említésre méltó újításokat.

A II. és III., őskorral foglalkozó szakosztályok kapták előljáróban talán a legalaposabban előkészített vitaindító beszámolókat, míg az újabb kőkorszak és rézkorszak problémáit

taglaló IV. szakosztály körül volt állandóan a legnagyobb sürgés-forgás⁷. Szinte megszoktuk már az eddigiekben, hogy a népvándorláskori témákkal foglalkozó beszámolókból és a hozzájuk fűződő vitákban szoktak leggyakrabban lényeges véleménykülönbségek jelentkezni. Ezúttal azonban mintha a IV. szakosztály vette volna át a másik gyakorlatát. Egymást követték az aktuálisabbnál-aktuálisabb előadások, amelyek sorban hozták a legkülönbözőbb álláspontokat és véleményeket. Természetesen nem maradtak el a viták sem, amelyek többször még a forrponot is megközelítették. A számos előadás közül még csak találmra sem tudnék kiemelni egyet sem amelyet határozottan a többi fölé kellene emelni. Inkább azt lehetne leszögezni, először, hogy a legsűrűbben előforduló probléma a Közel-Kelet és az Európa közötti kapcsolatok voltak a korai neolitikum, illetőleg a rézkorszak tartama alatt és, másodsor, hogy a régészeti kutatás területén ezidő szerint az újabb kőkorszaki problémák dominálnak.

A számos érdekes előadás között nekem személy szerint különösen kettő ragadta meg tetszésemet azért mert egymástól függetlenül két kutató is arra a megállapításra jutott, hogy nem okvetlenül szükséges, hogy a legkorábbi iparilag felhasznált fém (a réz) első előállításának ismeretét a Közel-Keletről importálták volna; itt nálunk is megvoltak a feltételek egy ilyen felfedezésre. Az említett kutatók C. A. Renfrew (Sheffield) és B. Jovanović (Belgrád) voltak. Az első görögországi tapasztalatairól beszélt,⁸ a másik pedig Kelet-Szerbia hegyeiben végzett kutatásairól⁹.

Az V. szakosztály a bronzkor és a vaskor kérdéseit taglalta. Igen sok, közel 70 felolvasás követte egymást. A felvetett problémák nagy többségben a Földközi-tenger térségének problémáihoz kapcsolódtak közvetve vagy közvetlenül. Az Alpok és Itália koravaskori kérdéseiről szóló beszámolók külön kis csoportot alkottak. Vajdasági szemszögből nézve talán csak egy előadásra tartjuk érdemesnek kitérni egypár mondat erejéig. Az az északbánáti, mokriini bronzkori temető embertani anyagával foglalkozott egész sor izgalmas, eddig teljesen ismeretlen részletre derítve fényt. A beszámolót a szegedi Egyetem Embertani Intézetének két kiváló szakembere, Lipták P. és Farkas Gy. készítette.¹⁰ Végezetül még valamit, a kelták-kel szokatlanul kevesen foglalkoztak.

A VI. szakosztály munkája nem volt terjedelmes és főleg az autohton lakosság és a görög-latin világ viszonyaival foglalkozott (illírek, japódok, dákok és mások).

Mivel a VII. szakosztály munkáját már korábban ismertettük nem marad más hátra mint röviden megemlíteni a VIII. szakosztály munkáját, amely az Európán kívüli területek régészeti problémáival foglalkozott. Egyebek között: Közel-Kelettel, Afrikával, Ázsiával, Észak- és Dél-Amerikával valamint más régiókkal.

Említettem már, hogy a rengeteg előadás, több kiállításnyitás, két kirándulás (a vajdasági körúton kívül egy délután Vinčára látogattunk ki) és két nagyszabású fogadás kimerítő tempója alig adott módot, hogy üdvözljük régi barátainkat vagy, hogy újabb ismeretségeket kössünk. A rengeteg tapasztalat és benyomás csak halmozódott; a végső következtetésekre talán csak pár év múlva adódik alkalom, majd az után ha az elhangzott előadások szövege nyomtatott formában napvilágot látott. Mégsem lehet megszabadulni attól a gondolattól, hogy talán nem az eddigi módon kellene a jövőben a kongresszusokat megszervezni. Ezek a mammutrendezvények most gyakran nélkülözik a legminimálisabb áttekinthetőséget is. Ha ez így halad tovább a kongresszusok el fogják veszíteni vonzóerejüket, el fognak térni alapvető céljuktól. Példának emlíjtük meg, hogy az V. kongresszuson (Hamburg, 1958) 300, tehát majdnem pontosan annyi előadás hangzott el mint legutóbb Belgrádban. Viszont Prágában, a VII. kongresszuson (1966) kereken kétszázal volt több az előadás, összesen 500, amelyeknek nyomtatott anyaga 1500 oldalon, két vaskos kötetben fért csak el. Ilyen feltételek mellett még nagyon szűk specializáció esetén sem biztos a zökkenőmentes részvétel.

Kellemes, baráti hangulatú esti borozgatások közben volt ezen és ehhez hasonló problémákról szó, de a megoldáshoz vezető ösvényeket még itt sem lehetett fellelni.

Egy biztos, a nemzetközi szervezet elnökségének hamarosan új, jobb megoldásokkal kell majd a tagság elé lépni.

A kongresszisták élményekkel tele, abban a reményben búcsúztak egymástól, hogy mindannyian ott lesznek a IX. kongresszuson is — Cannesban.

JEGYZETEK

¹ Az UISPP az Union Internationale des Sciences Préhistoriques et Protohistoriques rövidítése, amely 1931-ben alakult mint a valamikori Congrès International d'Anthropologie et d'Archéologie Préhistoriques (CIAAP, 1867) és az Institut International d'Anthropologie (IIA, 1919) utóda. A korábbi kongresszusoktól eltérőként (összesen 17 volt) az elsőt az UISPP 1932-ben Londonban tartotta. Utána következett Oslo (1936), majd Budapest helyett (háború) Zürich (1950), Madrid (1954), Hamburg (1958), Róma (1962) és Prága (1966).

² V. G. Childe, *The Danube in Prehistory*, Oxford 1929.

³ G. Novak (red.), *Epoque préhistorique et protohistorique en Yougoslavie — Recherches et résultats*. Belgrád 1971.

⁴ J. Werner, *Zur Herkunft und ausbereitung der Anten und Sclavenen*.

⁵ M. Párducz, *Einige Probleme der Sarmatenforschung des Karpatenbeckens*.

⁶ H. T. Waterbolk, *Working with radiocarbon dates*.
Ua., *Use and misuse of radiocarbon dates*.

⁷ Vitaindító frást M. Garašanin adott, *Genetische und Chronologische Probleme des Frühkeramischen Neolithikums auf dem Mittlern Balkans* címmel.

⁸ C. A. Renfrew, *Sitagroi and the independent invention of metallurgy in Europe*.

⁹ B. Jovanović, *The early copper metallurgy of the Central Balkan Area*.

¹⁰ Lipták—Farkas, *The skeletal material of the Bronze Age cemetery of Mokrin*.